

ZAPISI

Mojca Kukanja

Ustna zgodovina v osnovni šoli

Uvod

Ustna zgodovina je v našem osnovnošolskem prostoru premalo zastopana. Vključitev v učne načrte in delo pri pouku ter izven njega bi izredno koristilo učencem tako na področju razvijanja določenih spretnosti in sposobnosti kot tudi na področju razumevanja, analiziranja in vrednotenja zgodovinskih dogodkov. Navsezadnje, vendar ne najmanj pomembna, pa je aktivna vključenost učenca pri raziskovanju preteklosti – preko primarnih virov in z njimi povezanih neprecenljivih pričevalcev.

V nadaljevanju je prikazan alternativni pristop projektnega dela na področju ustne zgodovine, ki ga lahko učitelj zgodovine uporabi pri delu z učenci, ravno tako so podani predlogi, kako učence vključiti v projektna dela, jih naučiti pravilnega pristopa pri uporabi ustnih virov, razumevanja, analiziranja in interpretiranja izrečenega. Izrednega pomena je, da je ustna zgodovina zastopana na vseh stopnjah in fazah vzgojno-izobraževalnega procesa ter v heterogenih oddelkih.

1. Ustna zgodovina

Ustni zgodovinski viri so zgodovinski viri, ki s pomočjo ustnega izročila ohranjajo zgodovino. To je razvidno predvsem iz zgodb staršev oziroma starih staršev, mitov, bajk, legend ipd. Ustna zgodovina, ki je opredeljena kot ustno izročilo oz. pripoved, je pomemben vir odkrivanja, raziskovanja in nadaljnjega interpretiranja zgodovine. O ustni zgodovini lahko govorimo tudi kot o sistematičnem zbiranju zgodb preživelih prič zgodovine, katere so ne glede na rasno, socialno, politično ali versko pripadnost pričevalca ključni element sestavljanja zgodovine in kot take jih moramo skrbno varovati pred izginotjem (Moyer, 1999).

Termin »zgodovina« izhaja iz grške besede *historia*, ki označuje spraševanje in s spraševanjem pridobljeno znanje, vesti, nauke ter opisovanje in pripovedovanje preteklosti (Gross, 1989, str. 21). V starogrških besedilih se zgodovina (pojmovno) pojavlja kot spraševanje in zapisovanje v obliki liričnega besedila ali kronološkega dnevniškega zapisa določenih dogodkov. Tudi v srednjeveškem latinskem jeziku se pojem zgodovine nanaša na spraševanje in pripoved.

Ustna zgodovina je bila v takšni ali drugačni obliki vedno integralni del zgodovinarjevega poklica in dejavnosti. Njene korenine segajo že v čas Tukidida in Herodota, s katerima se je uveljavilo mnenje, da struktura pričevanj temelji na preverljivih pričevanjih, neposrednem opazovanju in pričanju zanesljivih prič. Herodot je namreč pred pisnimi pričevanji v ospredje postavil osebno pripovedovanje in skladno s tem so njegove raziskave temeljile predvsem

na ustnem izročilu (Momigliano, 1988). Herodotu je kljub oznakam za lažnivca, uspelo narediti spoštovanja vredno zgodovino na podlagi ustnega izročila in tistega, čemur je bil sam priča.

Po drugi svetovni vojni je ustna zgodovina postala kritična točka in hkrati izreden dodatek tradicionalnim virom zgodovinske dokumentacije. Opredeljena je kot intervjuvanje udeležencev oz. ekspertov določenega področja z namenom razsvetlitve in ohranitve njihovih spominov, mnenj in izkušenj (Everett, 1992). Materiali in pričanja ustne zgodovine vsebujejo informacije, ki so plod subjektivne izkušnje pričevalca in katere v pisnih zgodovinskih virih ter dokumentacijah težko zasledimo.

Ustna zgodovina ima potemtakem nalogo ohranjanja in varovanja osebne interpretacije intervjuvanca, misli, občutkov in videnja, ki so obogatena z dodatnim gradivom kot so fotografije, pisma, dnevniški zapisi ipd. Končni produkt, bodisi posnet ali zapisan, odraža trud intervjuvanca in intervjuvanega v izgrajevanju edinstvenega zgodovinskega poročila oz. edinstvene pripovedi. Pri tem moramo biti pozorni na spoznanje, da ustna zgodovina niso nepotrjene govorice oz. »čenče«, temveč preverjena in dokazana dejstva, ki jih mora na takšen ali drugačen način analizirati in postaviti v pravičen zgodovinski kontekst, avtor oz. tisti, ki opravlja intervju (zgodovinar).

1.1 Uporaba ustne zgodovine

Za pravilno uporabo ustne zgodovine moramo poznati vse njene pomanjkljivosti in intenzivnosti. Dober intervju zgodovinarja mora zagotavljati poznavanje področja spraševanja, osebni vpogled v življenje intervjuvanca in pisne anekdote, ki so povezane z določenim obdobjem oz. dogodkom, ki ga želimo raziskati s pomočjo pričevanja. Največje napake, ki so se zgodile v interpretiranju in zapisovanju zgodovine, so plod slabega dela zgodovinarja in nepoznavanja tehnik ustnega pričevanja.

Vrste intervjujev, kot jih omenja Stephen E. Everett, so naslednje:

- življenjepis pričevalca: intervju je osredotočen na življenje individuuma in njegovo delo;
- predmetni oz. tematski intervju: pridobivanje informacij o točno določenem dogodku, temi;
- izhodni (končni) intervju: namenjen je pričevalcem, ki zaključujejo neko življenjsko pot, poglavje, delo, ki so ga opravljali v obdobju, ki ga raziskujemo;
- trenutni intervju: posebna vrsta intervjuja, ki poteka v času nekega dogodka (med vojno), ki ga raziskujemo (1992).

Pripravljalna stopnja: izbira področja raziskovanja (teme) in s tem povezanih pričevalcev (intervjuvancev); vzpostavitev stika z intervjuvanci (cilji, nameni raziskave, osebna predstavitev ipd.); preučitev literature in drugih virov o dogodku, ki ga želimo raziskati z ustno zgodovino; načrtovanje vprašanj (pravilen izbor narave vprašanj) in ustrezno potrdilo o dovoljenju opravljanja intervjuja s strani pričevalca.

Intervju – »trenutek resnice«: dobra opremljenost z vsemi potrebnimi pripomočki (kasetofon, mikrofoni, video kamera, dodatne baterije, pisala, papir, drugi dodatni viri); priprava ustreznega okolja za izvedbo intervjuja (mirno, pomirjujoče); predstavitev intervjuvanca, teme in drugih pomembnih podatkov (na snemalno napravo); samozavest, samokontrola in sproščeno vodenje intervjuja; brez vsiljevanja svojih vnaprej pripravljenih vprašanj; sprotno označevanje, pripisovanje naslednjih vprašanj; spodbujanje intervjuvanca, da sproti pojasnjuje določene narečne besede; brez prekinjanja pričevalca med odgovarjanjem na vprašanje; brez strahu pred trenutki tišine (pričevalcu moramo dopuščati dovolj časa za premislek in

odgovor); vprašanja na listu morajo biti zgodovinarju v oporo, ko se odgovori intervjuvanca oddaljujejo od določene tematske problematike; zaradi utrujenosti obeh akterjev je priporočljivo izvajanje intervjuja v intervalih (dve do tri ure) z vmesnimi kratkimi premori (Everett, 1992).

Obveznosti po opravljenem intervjuju: po opravljenem intervjuju lahko pričevalec na hitro posluša svoja pričevanja, ki jih dopolnimo na svoj list z vmesnimi opombami. Posnetek moramo ustrezno prepisati (v celoti ali v skrajšani obliki). Obveznost, ki ne sme biti spregledana, je tudi zahvalno pismo intervjuvancu s kopijo posnetega intervjuja (oz. naknadnim zapisom). Vse pridobljene materiale in vire moramo skrbno shraniti in rezultate tudi predstaviti širši javnosti.

2. Ustna zgodovina v šoli

Učni načrt zgodovine v osnovni šoli opredeljuje splošne in operativne cilje predmeta po razredih devetletne osnovne šole, kjer pa ni omenjena ustna zgodovina kot integralni del ciljev, ki naj bi jih učenci osvojili (1994). Pri ciljih ni navedeno, da naj bi se učenci lotili aktivnega raziskovanja preteklosti v domačem kraju, družini, svojcih in prijateljih ter posledično vrednotili, primerjali in analizirali pisne zgodovinske vire z ustnimi. Npr. cilj: seznanjanje z vlogo virov in literature pri pojasnjevanju preteklosti, pomenom muzejev in arhivov ipd.

Operativni cilji za šesti razred sicer navajajo, da učenci spoznajo ustno izročilo z zgodovinsko tematiko, ki pa služi zgolj za poznavanje in opredelitev novih pojmov in virov. Aktivnosti, ki so povezane z aktivno vključitvijo učenca pri samostojnem vrednotenju zanesljivosti in objektivnosti omenjenih virov, ni.

Ustni viri so v učbeniku za 6. razred osemletne osnovne šole navedeni kot manj zanesljivi viri, kar pa je manj primerna oznaka (Janša-Zorn, Mihelič, 1994, str. 5). Na takšen način so ustni viri predstavljeni kot »nezanesljivi«, njihova uporabnost pri pričevanju preteklosti pa kot »neverodostojna«. Učence bi morali navajati na dejstvo, da ne obstaja absolutno zanesljiv vir oz. popolnoma objektivni pisni ali ustni zgodovinski vir, zato je morata biti oba enakovredno zastopana in uporabljena pri preučevanju preteklosti.

2.1 Vključevanje ustne zgodovine v učni načrt osnovne šole

Učni načrt zgodovine od 6. – 9. razreda devetletne osnovne šole eksplicitno ne umešča področja ustne zgodovine med cilje, ki jih morajo učenci osvojiti (2003). Vendar pa moramo pri tem upoštevati dejstvo, da je ustna zgodovina s tehnikami, ki jih morajo učenci poznati, uporabna na vseh stopnjah izobraževanja. Prav tako pa je pomembna zaradi interdisciplinarnosti, saj omogoča raziskovanje in vključevanje drugih predmetnih področij.

Nekaj napotkov o pomembnih vidikih in poteh vključevanja ustne zgodovine v šolski kurikulum:

1. Na začetnih stopnjah bi morali ustno zgodovino s svojimi tehnikami vključiti na stopnje izobraževanja s pomočjo *intervjujev*, ki naj bi potekali med učenci, učenci in učitelji ter drugim šolskim osebjem. Vprašanja bi morala obravnavati tekočo problematiko, razumevanje preteklosti, različnih tipov družine, tradicij, otroštva, družbe pred desetletjem ali več, napredka v družbi, sprememb itd. Z intervjuvanjem v družini, soseski, med prijatelji, v širši družbi in drugod, bi učenci razvijali sposobnosti razumevanja sveta v vseh svojih različicah in se spopolnjevali na pomembnih področjih socialnih veščin. Izpostaviti je

- treba spretnost, ki jo učenci lahko razvijajo preko ustne zgodovine, to je poslušanje. Poslušanje drug drugega je namreč vrednota in spretnost, ki pa je v naših šolah vse manj zastopana.
2. V šolsko delo in učne priprave bi morali vključiti *večje število šolskih projektov*, ki bi temeljili na ustni zgodovini. Projekti so lahko tudi ožje problemsko naravnani, spodbujati pa bi morali interdisciplinarnost in aktivno delo učencev. Primeri projektov so lahko: različne porazdelitve vlog v družini nekoč in danes, delo nekoč in danes, hrana, moda, šola in učitelji itd. Celoletni projekti pa so daljši, zahtevnejši in problemsko razčlenjeni. Smiselno je, da si jih učitelji zgodovine in drugih predmetov skupno določijo na začetku šolskega leta, se medsebojno povezujejo in sodelujejo.
 3. Učence bi morali navajati na *poslušanje zvočnih posnetkov različnih intervjujev* prič, pripovedi, pesmi in drugega iz naše preteklosti. Po poslušanju raznih zgodb iz preteklosti bi morali sestaviti ključne povzetke in jih primerjati z današnjimi dogajanjem, vrednotami in življenjem.
 4. Učitelj zgodovine bi moral večkrat letno *povabiti v goste osebo*, ki bi jo pred učenci tudi predstavil in intervjuval. Takšen zgled bi učencem koristil pri poslušanju tako učitelja in njegovih tehnik spraševanja, kot tudi gosta, njegovih izkušenj in spominov. V spodbudnem okolju lahko učence navajamo na postopno samostojno delo, ki naj bi sprva temeljilo na aktivnosti in zgledu učitelja, nato pa na samostojnem delu in vodenju intervjuja učenca.
 5. V raziskovalno delo bi morali vključiti *samostojno raziskovanje družinske zgodovine* individuuma (rodoslovje).

2.2 Vrednost ustne zgodovine v osnovni šoli

Ustna zgodovina prinaša mnogo prednosti, ki jih drugi primarni viri ne premorejo v tolikšni meri. Učitelji zgodovine se pri svojem delu lahko poslužujejo vrste zgodovinskih virov kot so; časopisi, pisma, dnevniški zapisi, fotografije, zapisani spomini in drugi dokumenti. Vendar pa ima ključni pomen ravno ustna zgodovina, ki pa je v našem osnovnošolskem sistemu tudi najslabše zastopana. Ustna zgodovina bogati učenčevo razumevanje preteklosti in aktivnosti v razredu, hkrati pa je pomembna spremljevalka skozi celo življenje, saj razvija široko paleto sposobnosti in znanj (Walbert, 2006a). Prednosti uporabe ustne zgodovine so naslednje (Walbert, 2006c):

Ustna zgodovina omogoča spoznavanje preteklosti iz različnih zornih kotov učenca, s katerimi se ne sooča v šolskem čtivu in drugem gradivu. Na takšne načine dopušča vstop na tista območja, ki jih pisni viri skorajda ne beležijo (spomini, izkušnje pričevalcev ipd.). Učenec s tem spozna družbene, socialne, politične in individualne razsežnosti interpretacije zgodovine.

Ustna zgodovina razvija spretnosti in sposobnosti posameznika (pravila uporabe intervjuja, uporabe različnih virov, analiziranje, poslušanje, interpretiranje, kritičnost itd.). Spretnosti, ki jih učenec osvaja in uri, so najbolj intenzivne na področju samostojnega raziskovanja in pisanja (veščine pravičnega zapisovanja) ter na področju kritičnega mišljenja. Učenci spoznajo, da zgodovina ne pripada zgolj pomembnim političnim voditeljem, generalom in dogodkom, ki so povezani s političnimi spremembami, temveč vsem ljudem, ki so te dogodke doživljali preko lastne izkušnje, miselnosti in vrednot.

Ustna zgodovina omogoča nadomeščanje pisnih virov z informacijsko-komunikacijsko tehnologijo. Brez ustne zgodovine bi v sodobnem času izgubili zgodovino in spomine posameznika. Učenca pri tem navajamo na uporabo IKT pri svojem delu.

Ustna zgodovina dopušča spoznavanje preteklosti skozi različne informacije, spomine, misli in prepričanja. Skozi ustno zgodovino ne obravnavamo preteklih dogodkov zgolj kronološko, objektivno in tematsko naravnano, temveč se pri preučevanju lahko poglobimo v čustva, upanja, osebno izkušnjo, razočaranja, družinsko zgodovino intervjuvanca. Pomembna je tudi zaradi obravnave vseh ljudi in ne zgolj vodstvenih političnih osebnosti, saj v pričanju najpogosteje nastopajo »mali ljudje«, ki so v pisnih virih izpuščeni.

Ustna zgodovina dovoljuje uporabo raznovrstnih vprašanj, ki jih zgodovinar (učenec) postavlja intervjuvancu po lastni presoji. Učenec z vnaprej pripravljenimi vprašanji presoja, katero je v določenem trenutku smiselno uporabiti. Do odgovora, ki ga želi raziskati, pa mora prihajati postopoma z vrsto drugih podvprašanj, ki mu pomagajo pri končnem analiziranju in interpretiranju. Sestava vprašanj, ki morajo slediti namenu in ciljem intervjuja, je za učenca težka naloga, ki pa jo mora opraviti samostojno (učitelj je zgolj usmerjevalec in pomočnik, ko ni izhoda).

Ustna zgodovina zagotavlja vpletenost pričevalca pri obnavljanju preteklih dogodkov in mu s tem omogoča zagovarjanje svojih interpretacij, misli in spominov, ki so lahko v nasprotju z zapisanimi viri.

Pomembnost ustne zgodovine je tudi v *razsežnosti medosebnih odnosov in interakcij, humanosti in empatičnosti, razumevanju in odgovornosti*, ki jo lahko pri učencih razvijamo. Razvoj čustveno-socialnega področja je pri učencih izrednega pomena.

Ustna zgodovina je uporabna tudi kot vodilo pri spreminjanju zakoreninjene osredotočenosti zgodovine, saj odpira nova področja preiskovanja in z njimi podira zapore in pregrade med generacijami, učitelji in učenci ter celotnim zunanjim svetom. V zapisovanju zgodovine pa vrača pomenskost in vrednost vsem ljudem, ki so preteklost izkusili in preživeli, v besednem zapisu, ki jim daje občutek pripadnosti in aktivne vpletenosti v izgrajevanju preteklosti (Thompson, 1988, str. 22).

Poleg omenjenega ima ustna zgodovina tudi druge pomembne vloge kot npr. prikazovati učencu, kako skrbeti za ustne vire, izročila, primarne vire ter kje odkrivati njeno objektivnost, kritičnost in verodostojnost podatkov. Kot navaja Potrelli, ki ustne vire umešča med pripovedne, so posneta pričevanja ponavadi uničena, ostanejo nam samo zapisani viri (1991). Morali bi poskrbeti, da ohranjamo tako ustne posnetke, zapise, pisma in drugo pomembno gradivo.

Prav tako Potrelli opozarja na verodostojnost ustnih virov in subjektivnost, saj nam ustni viri govorijo o tem, kaj so ljudje želeli narediti, kaj so naredili, kaj jim je žal, da so naredili in kaj bi lahko naredili (1991, str. 67). Če strnemo napisano, nam ustni viri povedo veliko več o dogodkih samih, vključujoč emocionalne primesi, razmišljanja in vrednotenja preteklih dogodkov, kot zgolj jasna dejstva poteka dogodkov. Učence moramo na takšne interpretacije zgodovine navajati, kot tudi na dejstvo, da ne obstajajo lažni ustni viri in lažni pričevalci. Kajti vsak dogodek je interpretiran in doživljen na podlagi lastnih psiholoških okvirov, stopnje razumevanja in vrednotenja, zato je poudarjanje o lažnivosti ustnih virov ne bi smelo več tako pogosto prihajati v ospredje.

3. Priprava in vloga učitelja

Učitelj mora pri poučevanju zgodovine uporabiti čim večje število virov, ki tako ali drugače pričajo o preteklosti. Kljub dragocenosti primarnih virov in njihovi vsestranski uporabi, so le-ti v učnem procesu zelo malo uporabljeni, saj prevladujejo pisni viri in šolsko čtivo. Poleg raziskovanja s pomočjo primarnih virov bi moral učitelj zgodovine učence navajati na skrbno varovanje ostankov preteklosti.

Projekti in programi, ki naj bi jih organiziral in vodil učitelj zgodovine, bi morali temeljiti na razvoju: verbalnih sposobnosti in poslušanja; sposobnosti debatiranja, argumentiranja; socialnih veščin (sodelovanje, timsko delo, interaktivnost); razumskih predstav o socialnih in družbenih spremembah; empatičnosti in razumevanju drugih generacij; sposobnosti izbiranja, razvrščanja, analiziranja in interpretiranja ustnih virov; kritičnosti in objektivnosti; sposobnosti pisanja in izražanja pri predstavitvi svojih spoznanj (Ross, 1984, str. 433).

Poleg naštetih sposobnosti in veščin, ki bi morale služiti kot integralni cilji projektov ustne zgodovine v osnovni šoli, so v nadaljevanju predstavljena izhodišča, po katerih bi se morali učitelji ravnati pred pričetkom dela z učenci (Walbert, 2006b). Izhodišča so prilagojena slovenskih osnovnošolskim učnim načrtom.

Učiteljeva priprava na projektno delo bi morala obsegati naslednje cilje:

1. *Namen projekta oz. naloge* (delni in končni cilji): temeljit premislek in skladno s cilji izbor področja raziskave. Najprej mora učitelj pomisliti na znanja in spretnosti, ki bi jih morali učenci osvojiti in nato določiti projektno nalogo.
2. *Časovna porazdelitev dela*: ustna zgodovina in z njo povezane metode dela zahtevajo veliko časa, zato si ga mora učitelj vnaprej zelo dobro organizirati. Časovna porazdelitev dela mora obsegati: izbor teme in diagnostično preverjanje znanja; preučitev izbrane teme; izbor oseb, ki bodo intervjuvane; izbor dodatnih virov; spoznanje s tehnikami in metodologijo ustne zgodovine; sestava vprašalnika; izpeljava vseh intervjujev; prepis oz. povzetek intervjuja; diskusija in argumentiranje svojega dela z drugimi; širša predstavitev dela.
3. *Metodologija dela – učenje pristopov pri delu z intervjuji*: učenci se bodo o ustni zgodovini in opravljanju intervjujev največ naučili, če se bodo te zahtevne naloge lotili profesionalno.

To pomeni, da jih moramo v metodologijo dela uvesti kot prave zgodovinarje, z vsemi fazami, ki jih morajo poznati in jih nadaljnje tudi obvladati. Pri tem se morajo urediti, imeti več praktičnih vaj dela z intervjuji in si pri delu pomagati z dodatno literaturo, medmrežjem, audio-vizualnimi pripomočki in drugim.

4. *Oblike dela – individualno, v paru ali skupinsko*: ker ustna zgodovina zahteva dolgotrajno raziskovanje in je zahtevno opravilo za individuuma, ki se z njenimi postopki dela šele sooča, je smiselno, da učitelj dovoli, da učenci delujejo v manjših skupinah. Prav tako je potrebno določiti, ali bodo intervjuje opravljali individualno ali v skupini. Naloge so porazdeljene, učenci pa pri tem delujejo v soodločanju, sodelovanju in timskosti.
5. *Soodločanje učencev* pri izboru intervjuvancev ali samostojna odločitev učitelja: učenci so zagotovo veliko bolj navdušeni in motivirani, če sami izberejo osebe, ki jih bodo intervjuvali. V takih primerih ponavadi izberejo družinske člane, svojce ali prijatelje.
6. *Kako nadaljevati po opravljenem intervjuju*: učence je potrebno navaditi na prepisovanje intervjuja (oz. ključnih povzetkov), katere skrbno shranimo v šolski arhiv ali šolsko knjižnico. Če so rezultati projektne dela zelo dobri in uporabni za nadaljnje raziskave, je smiselno, da jih podarimo zavodu ali muzeju. Poleg tega je pomembno, da intervjuvanci podpišejo obrazec, s katerim se strinjajo, da je njihovo pričevanje lahko zapisano in predstavljeno širši javnosti.
7. *Oprema*: učitelj mora dobro poznati vso opremo, ki jo pri intervjuju lahko uporabi, nadaljnje pa se mora odločiti ali bodo učenci pogovor posneli ali si samo zapisovali. Vendar moramo upoštevati dejstvo oz. kritično točko ustne zgodovine, ki naj bi se ohranjala v ustnem zapisu in ne pisnem. Učitelj mora imeti na razpolago snemalno napravo/predvajalnik in druge potrebne pripomočke, s katerimi bo delo potekalo nemoteno. Učence mora na delo s tehnološkimi pripomočki tudi ustrezno pripraviti in usposobiti.

8. *Kaj naj učenci naredijo s »surovim« intervjujem:* učitelj se mora zavedati, da je dobesedno prepisovanje intervjuja zelo dolgotrajno delo. Bolje je, da učence navaja na pisanje povzetkov ali predstavljanje najbolj zanimivih pričanj v obliki zgodbe. Lahko pa naredijo tudi vsebinski povzetek v obliki vsebinskega kazala, ki bo prikazoval vsebino intervjuja po krajših naslovih in podnaslovih vključujoč ključne besede ali krajše povzetke.
9. *Končno poročilo:* učitelj mora imeti dobro vizijo končnega dela oz. predstavitve projekta ustne zgodovine. To lahko obsega predstavitev posnetka pogovora, pisno predstavitev v obliki izvlečka, časopis ipd. Poleg tega mora vključiti tudi fotografije, dokumentacijo in druge vire, ki so povezani z raziskovalnim obdobjem ali osebo. Umetnostno oz. tehnično nadarjeni učenci pa lahko izdelajo kratek dokumentarni film oz. prikažejo posnetke intervjuja na velikem platnu.
10. *Povratna informacija:* povratna informacija se nanaša na širšo skupnost oz. osebe, ki smo jih intervjuvali. Ti ljudje so nam namreč podarili neprecenljivo darilo, saj so nam bili pripravljeni razkriti dragocene spomine preteklosti. Učenci se morajo zavedati, da se je potrebno zahvaliti v obliki ustne zahvale, darila in jih obravnavati s spoštovanjem. Učenci in učitelji se skupno odločijo, v kakšni obliki se bodo zahvalili.

4. Ustna zgodovina in projektna dela

Različne oblike dela, projektne naloge in drugi pristopi, ki naj bi jih učitelj zgodovine uporabil pri delu z učenci v času pouka in izven njega, so lahko naslednje.

4.1 Družinska zgodovina in družinsko drevo (rodoslovje)

Družinska zgodovina omogoča raziskovalcu, ki je hkrati njen sestavni del, neomejen dostop do različnih informacij. Kot privilegiran uporabnik teh informacij pa ima lahko raziskovalec veliko ovir, ki jih je potrebno vnaprej razumeti in spoznati. Kot pravi antropologinja Kikumura, imajo zunanji raziskovalci (v našem primeru učenci) dostop do avtentičnosti in veliko bolj objektivnih informacij, kot pa tisti, ki prihajajo znotraj družine. Po drugi strani pa imajo družinski člani dostop do važnih vsebin, ki so drugim prikrite in so ponavadi pogojene z razumevanjem, empatičnostjo, jezikom, tradicijo in vrednotami družine in družinske zgodovine (1986). Pri raziskovanju družinske zgodovine in izgrajevanju družinskega drevesa moramo učence voditi k cilju, da pri tem primarno izvejo čim več o sebi in svojih koreninah ter poskušajo razumeti čas, v katerem so živeli stari starši. Učence lahko motiviramo z vnaprej pripravljenimi vprašanji, ki pa jih samostojno dopolnijo glede na področje, ki ga želijo raziskati (hrana, poroka, družina, delo ipd.).

Primer raziskovalnega dela – Vprašanja za raziskovanje družinske zgodovine za učence

Učenci imajo na razpolago vprašanja, na podlagi katerih si izberejo vire in osebo, pri kateri bodo poskušali priti do odgovorov: Kaj pomeni tvoj priimek? Od kod izvira? Ali so te poimenovali po kakšnem predniku? Po komu in zakaj? Imena staršev in starih staršev vključno z vzdevki. Datumi rojstva in porok vključno s kraji. Opiši svoje otroštvo (glede na spremembe v družbi, ki si jih kot otrok najbolj občutil). Ali ste se selili? Kam in kdaj? Ali se spominjaš svojih pra-dedkov in pra-babic? Kaj ti je najbolj ostalo v spominu? Zapiši imena. Katera oseba iz tvojega otroštva ti je ostala v spominu? Kdo je bil takrat najstarejši? Katero opravilo si kot otrok sovražil? Katera iznajdba je po tvojem mnenju najpomembnejša, ki se je zgodila v času tvojega življenja? V čem se današnji svet razlikuje od tistega v tvojem otroštvu? Ali

ste imeli kdaj kakršnokoli pomanjkanje v družini (hrana, obleke ipd.)? Kaj si najraje počel v prostem času in kdo so bili tvoji prijatelji? Kako je izgledalo druženje s starši? Kaj ste počeli?

Primer je uporaben za učence, ki želijo izvedeti več o sebi in svojem otroštvu. Spoznanja lahko zapišejo in prikažejo v obliki kratkega filma (s fotografijami, dokumentacijo ipd.) ali pa osebne knjižice. Poleg tega pa morajo izdelati (zgraditi) družinsko drevo ali si pomagati z računalniškimi programi, ki so jim na voljo (kot npr. računalniški sistem Best family tree software).

4.2 Zgodovinski projekt »nona, povej mi ...«

Naslov: Nona med drugo svetovno vojno

Ker želimo projektno delo pri ustni zgodovini umestiti v čas in prostor, v katerem so učenci nezavedno prepleteni s svojimi bližnjimi in njihovo preteklostjo, bomo projekt poimenovali po noni, ki na primorskem označuje babico oz. staro mamo. Učenci morajo v projektno delo vključiti karseda veliko število primarnih in drugih virov, s katerimi bodo raziskali in prikazali čas, v katerem je živela pričevalka – nona ali pa pričevalec – nono. Sem spadajo stare obleke, fotografije, pisma, razni dokumenti, dnevniški zapisi ipd. Poleg poslušanja pričevanja nonine preteklosti in intervjuvanja z vprašanji, ki so vnaprej premišljeno izbrana, lahko učence popeljemo v svet lirike, ki so jo predniki v vojnem času poslušali in peli. Lirika tistega časa se razlikuje od današnje, in to je vodilo, po katerem učence usmerjamo, da analizirajo pesmi (npr. partizanske) in jih primerjajo z današnjo tematiko, ki je v liričnih besedilih najbolj zastopana.

Učitelj si mora pred pričetkom projektne dela sestaviti pripravo, ki naj bi obsegala: osnovne podatke o projektu, didaktično-metodične podatke in vzgojno-izobraževalne cilje. Glavni cilj projekta je, da učenci spoznajo pomembnost ustne zgodovine kot integralnega dela preteklosti. Delni ali precizni pa so naslednji: Učenci samostojno raziščejo preteklost; Razvijejo verbalne spretnosti; Razvijejo kritičnost in objektivnost pri interpretiranju zgodovinskih dogodkov; Analizirajo in primerjajo zgodovinska dejstva s pomočjo drugih virov; Razumejo prostor in čas dogajanja ter razvijejo življenjsko pomembne lastnosti; humanost, empatičnost, čustvovanje ipd. Sledi načrt o časovni omejenosti projekta, priporočljivi starosti učencev in seznamu le-teh, uporabnih virih in dodatni literaturi.

Koraki projektne dela

Diagnostično preverjanje znanja: Uvod se začne z diskusijo v razredu z namenom preverjanja znanja učencev o tematiki projekta. Poleg tega je dobro, da si učitelj zapiše tiste učence, ki lahko opravijo intervju in tiste, ki ga žal ne morejo opraviti, lahko pa priskrbijo veliko drugih virov. Diskusija mora temeljiti na odprtih vprašanjih učencev in končni učiteljevi razlagi.

Analiza fotografij in drugih virov: Učitelj pokaže učencem fotografije iz časa, ki ga bodo raziskovali. Fotografije analizirajo in zapišejo, kaj jim le-te predstavljajo ter vprašanja, ki so se jim ob analiziranju porodila in jih bodo zastavili v svojem intervjuju. Fotografije lahko prikazujejo različne izseke življenja, narave, ljudi in podob druge svetovne vojne. Pomembne so zaradi raziskovalne naravnosti, ki jo pri učencih spodbudijo, saj ponujajo veliko informacij in hkrati veliko odprtih vprašanj, do katerih bo prišel učenec s samostojnim ra-

ziskovanjem. Na podlagi fotografij si lahko učenec zastavi nekaj hipotez ali raziskovalnih vprašanj, ki bodo iztočnice pri sestavi intervjuja. Učitelj zgodovine lahko naredi okolje učencem veliko bolj avtentično, če pri prikazovanju fotografij ali odlomkov dokumentarnega filma in v ozadju predvaja glasbo tistega časa. Pri analiziranju fotografij učencem sestavimo naloge oz. delovni list, v katerega zapišejo pomembna spoznanja. Primer delovnega lista za analizo fotografij vključuje objektivno opazovanje (Opiši vse, kar vidiš na fotografiji; oblike, strukture, pojave, ljudi itd. Izogibaj se subjektivnosti in osebnim čustvom, ki so povezani s fotografijo); subjektivno opazovanje (Opiši čustva, asociacije in sodbe, ki jih čutiš ob opazovanju fotografije. O čem razmišljaš? Kaj čutiš? Kaj te veseli? Jezi?); znanje (Ali lahko umestiš fotografijo v čas in prostor, ki si ga že spoznal?); sklepe (Lastni zaključki, misli in spoznanja).

Učenci lahko odgovorijo na naslednja vprašanja: 1. Kakšna vprašanja se ti porajajo oz. sprožajo ob pogledu na fotografijo? Zapiši jih. 2. Kaj vse še želiš izvedeti? 3. V kakšnih okoliščinah je slika nastala? 4. Kako so ljudje oblečeni (če so na fotografiji), kakšna je narava? 5. Kaj ti povedo izrazi na obrazu ljudi? 6. Kaj je vplivalo na stanje, ki ga vidiš na fotografiji (ljudje, narava ipd.)? 7. Ali te karkoli preseneča? 8. Kaj bi ljudje oz. pojav na fotografiji potreboval? 9. Kaj je unikatnega na fotografiji, ki jo je želel shraniti za spomin fotograf oz. oseba, ki jo je posnela? Itn.

Poleg fotografij pa učenci analizirajo tudi pisma, zapise, lirična besedila in dokumentacijo. Npr. učenci preberejo pesem in jo analizirajo. Neznane narečne besede samostojno raziščejo in besedilo postavijo v čas in prostor, v katerem je nastalo. Poistovetijo se z avtorjem besedila in zapišejo, kakšne okoliščine so ga pripeljale do zapisa liričnega teksta. Na takšen način lahko interpretirajo veliko besedil, ki so se rodila v vojnem času (npr. partizanske pesmi) in jih umestijo v širši družbeni in politični kontekst. Vprašanja, ki jih pri analizi uporabimo, so: Kdo je avtor besedila, kdaj in zakaj je nastalo? Ali je besedilo zapisano na podlagi osebne izkušnje ali pričevanja nekoga drugega? Namen besedila? Ali je nastalo z določenim upanjem, vizijo? Ali je avtor kritiziral ali obsojal? Itd.

Povezava obrvnanih primarnih virov z družbo – intervju: Intervju je faza, ki sledi obravnavanju tematskih vsebin s poglobljeno uporabo drugih virov, ki nam pomagajo razumeti in interpretirati obdobje, ki ga raziskujemo. Intervju poteka po ustaljenih korakih – učenci (z učiteljevo pomočjo) ga morajo vnaprej pripraviti in le-ta mora pripeljati do želenega cilja oz. namena projektne naloge. Teme, ki jih lahko učenci uporabijo v svojih intervjujih, so naslednje: družina, šola v vojnem času, delo otrok, hrana, obleke, strah pred sovražnikom, migracije in veliko drugega.

Izvedba intervjuja: Intervju mora potekati po določenem zaporedju in v sproščenem vzdušju. Učenec sledi svojim vprašanjem, ki pa ne smejo biti edino vodilo intervjuja. Smiselno je, da zaprosi pričevalca – nono tudi za drugo gradivo in vire, ki služijo kot spomin preteklosti.

Zapis intervjuja: Izrečene besede je v isti obliki zelo težko prenesti na list papirja, zato je smiselno, da poda učitelj vnaprej dobre napotke o tem, kako naj učenci opravljene intervju zapišejo. Intervju morajo večkrat poslušati in izbrati misli in odgovore pričevalca glede na zastavljeno vprašanje. Za učence je najboljšo, da intervju zapišejo v obliki kratkih povzetkov na zastavljena vprašanja ali v obliki zgodbe, ki jo prikažejo po kronološkem zaporedju pričanja none.

Analiza opravljenega dela: Po opravljenem delu morajo učenci svoja spoznanja in hipoteze ponovno preveriti in jih argumentirati učitelju in drugim sošolcem. S pomočjo vprašanj, ki jih pripravi učitelj, pregledajo ali je cilj ustrežal namenu. Vprašanja so lahko v obliki ocenjevalnega obrazca. Predloge, pripombe in pohvale učenci zapišejo in jih posredujejo

učitelji, saj bodo le-te izboljšale kakovost šolskega projektnega dela pri ustni zgodovini. Poleg samoocenjevalnega obrazca lahko učenci sestavijo kriterije, po katerih bodo ocenjevali delo svojih sošolcev. Delo pa mora po vnaprej postavljenih kriterijih oceniti tudi učitelj z opisno oceno, ki mora biti v funkciji nadaljnega spopolnjevanja in povratne informacije, s katero se bodo učenci še veliko naučili. Poleg zapisane oblike samoocenjevalnega obrazca lahko učenca spodbudimo k razmisleku o svojem delu z naslednjimi vprašanji: Ali sem izbral pravo osebo za raziskovanje določenega zgodovinskega problema? Ali sem se dovolj dobro pripravil za intervju? Ali sem med intervjujem pravilno uporabljal vso zahtevano opremo? Ali so bila vprašanja dobro izbrana? Ali sem dovolj dobro motiviral in postavljaj vprašanja? Ali sem bil dovolj objektiven pri interpretaciji povedanega? Ali sem bil med opravljanjem intervjuja subjektivno naravn in zapleten v pogovor? Ali sem se med intervjujem dobro počutil? Ali se moram v čem še izpopolniti? Ali želim še opravljati intervjuje? Ali sem svoja spoznanja kritično in verodostojno podkrepil? Ali sem pripravil izvirno predstavitev, ki bo širši javnosti ostala v spominu? Ali sem se intervjuvancu ustrezno zahvalil? itd.

Predstavitev projekta širši javnosti: Ker je končni rezultat trdega dela in novih spoznanj zmeraj potrebno predstaviti, se morajo o obliki predstavitve vnaprej dogovoriti učenci in učitelj zgodovine. Predstavitev je lahko v obliki predvajanega filma, ki ga morajo tehnično urediti učenci, zvočnega posnetka pogovora oz. intervjuja, knjižice o noni in njenem življenju z vrsto drugih primarnih virov, ki predstavitev približajo poslušalcu in jo obogatijo. Učenci si morajo prizadevati, da vključijo obleke, pisma, fotografije, morda tudi kulinarčno značilnost (polento), pesmi tistega časa in veliko drugega. V goste lahko tudi povabijo pričevalko, ki jih bo odgovorila na zastavljena vprašanja, ki jih niso dobili preko predvajanega intervjuja in predstavitve.

Zaključek

Z ustno zgodovino učenci doživljajo nepopisne občutke, saj so ujeli in obdržali nekaj dragocenega iz preteklosti. Z izborom spominov in izkušenj pričevalca vstopajo v drugačno preteklost, kot so je vajeni iz pisnih virov. Ustna zgodovina je uporabna tudi pri delu z vsemi učenci, saj z njo razvijajo kritičnost, zavest o pomembnosti pričanj in vrednotenju različnih virov.

Delo pri različnih projektih ustne zgodovine blagodejno vpliva na razvoj spretnosti in sposobnosti, ki so v življenju individuuma nenadomestljive vrline. Učenci s samostojnim raziskovanjem preteklosti, vezmi, ki jih spletajo s primarnimi viri, interpretacijo in vrednotenjem, dosegajo pomembne cilje, ki bi jih z delom preko sekundarnih virov težko dosegli. Na učence ima metoda razgovora s pripovedovanjem večji vpliv kot zapisana beseda, saj pusti veliko prikritih sledi, ki se ukoreninijo v spomin in zavest učenca ter so pomembna sopotnica skozi celo življenje.

Z vstopom v svet ustne zgodovine, pripovedi in ustnega izročila učitelji ponudijo učencem nekaj pristnega in avtentičnega, saj se soočijo z realno močjo zgodovinskih ostankov, dogodkov, posledic in izkušenj pričevalca. S spodbujanjem in razvijanjem ustne zgodovine v šoli se lahko učence vpelje v svet zgodovinarjevega dela in rekonstrukcije zgodovine.

Literatura

- Everett, S. E. (1992). Oral history. Techniques and Procedures. Washington: Center of Military history. www.army.mil/chm-pg/books/oral.htm (maj, 2006).

- Gross, M. (1989). *Historijska znanost*. Zagreb: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (gradivo za interno uporabo).
- <http://www.genealogy.about.com> (maj, 2006).
- <http://www.trialware.in> (maj, 2006).
- Janša-Zorn, O., Mihelič, D. (1994). *Stari in srednji vek*. Zgodovina za 6. razred osnovne šole. Ljubljana: DZS.
- Kikumura, A. (1986). *Family life histories*. V: *The oral history reader* (2005). New York: Routledge, str. 140–144.
- Momigliano, A. (1988). *Razprave iz historiografije I*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Moyer, J. (1999). Step-by-step guide to Oral history. www.dohistory.org/oralhistory.html. (maj, 2006).
- Portelli, A. (1991). What makes oral history different. V: *The oral history reader* (2005). New York: Routledge, str. 63–74.
- Ross, A. (1984). Children becoming historians. An oral history project in a primary school. V: *The oral history reader* (2005). New York: Routledge, str. 432–447.
- Thompson, P. (1988). The voice of the past. *Oral history*. V: *The oral history reader* (2005). New York: Routledge, str. 21–28.
- Učni načrt za zgodovino v osnovni šoli. (1994). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Učni načrt: program osnovnošolskega izobraževanja. Zgodovina (2003). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport; Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja. Uradni list RS, št.12/91.
- Walbert, K. (2006a). Oral history and student learning. www.learnnc.org/articles (maj, 2006).
- Walbert, K. (2006b). Ten questions for planning an oral history project. www.learnnc.org/articles (maj, 2006).
- Walbert, K. (2006c). The value of oral history. www.learnnc.org/articles (maj, 2006).